

3.5 NARAVOVARSTVENA OCENA OBMOČIJ PEHOTNIH STRELIŠČ Z VIDIKA BIOTSKE PESTROSTI PTIC

dr. Davorin Tome, univ. dipl. biol.

¹Nacionalni inštitut za biologijo, Večna pot 111, 1000 Ljubljana

3.5 NARAVOVARSTVENA OCENA OBMOČIJ PEHOTNIH STRELIŠČ Z VIDIKA BIOTSKE PESTROSTI PTIC

3.5.1 Uvod

Ptice so zelo mobilni, dobro opazni in preučeni organizmi. Inventarizacija ptic nekega območja nam zato lahko dobro pokaže stanja narave na tem območju. Če je slabo, je tam malo vrst ptic, še posebej vrst, ki so občutljive na spremembe v okolju. Ko ocenjujemo stanje območja s pticami kot indikatorji, moramo njihovo prisotnost oz. odsotnost vedno presoati v kontekstu območja raziskave. Kljub temu, da je Slovenija relativno majhna država, imamo znotraj nje značilne ornitogeografske regije z značilnimi ptičjimi združbami. To pomeni, da nekatere vrste živijo le v določenih regijah, ne pa tudi v drugih. Odsotnost iz teh regij je zanimiva le iz biogeografskega stališča, ne pa tudi iz naravovarstvenega stališča.

Namen raziskave je bil ugotoviti sestavo avifavne na izbranih pehotnih streliščih v Sloveniji in na podlagi dobljenih rezultatov območja ovrednotiti tudi naravovarstveno. Ptice so namreč pomembna skupina organizmov, ki opredeljuje posebna območja varstva (*Special Protected Area – SPA*), ki sodijo v območja Natura 2000, kjer se ohranja naravna vrednost okolja (Council directive 79/409/EEC on the Conservation of Wild Birds – „The Bird Directive”).

3.5.2 Metoda dela

Sestavo ptic na in v okolici pehotnih strelišč smo določali z enkratnim obiskom v gnezditvenem obdobju, med katerim smo evidentirali kar največ prisotnih vrst ptic. Popisovali smo pretežno le v osrednjih, z gozdovi neporaščenimi deli poligonov, kar ima določen vpliv na rezultate. Ptice nismo vrednotili kvantitativno, saj je večina poligonov za to premajhnih (Bibby in sod., 1992). Ptice smo popisovali s pomočjo daljnogleda in tudi po njihovih napevih. Vsa vojaška območja smo popisali v letu 2009 z izjemo območja Počka in Mlak, kjer smo popise opravili v letih 2007 ter 2008. Popisane vrste smo s pomočjo seznama ogroženih ptic Slovenije ovrednotili tudi glede na stopnjo njihove ogroženosti v Sloveniji (Ur. l. RS, št. 82/2002). Za analizo težkih kovin v perju smo ptice tudi lovili (glej poglavje 3.3).

3.5.3 Inventarizacija ptic in njihovih habitatov

Na vseh območjih, kjer smo naredili popise, smo skupno zabeležili 63 vrst ptic, med katerimi je bilo 59 vrst, ki tam ali v neposredni bližini tudi gnezdi. Ostale so bile na preletu. Največ vrst smo odkrili na Počku, sledili sta pehotni strelišči Bač in Apače, nato Mačkovec, Bloška polica, Pečovnik ter Crngrob, najmanj vrst je bilo evidentiranih na pehotnem strelišču Mlake. Na Počku smo odkrili tudi največ ogroženih vrst, sledil je Bač, nato Apače in Mlake. Na ostalih pehotnih streliščih smo odkrili le dve (Mačkovec) oz. eno ogroženo vrsto (Bloška polica, Pečovnik in Crngrob). V preglednici 3.5.-1 prikazujemo seznam opaženih vrst na območju pehotnih strelišč Mačkovec (M), Bač, Bloška polica (Bl. p.) in Pečovnik (Peč.).

Preglednica 3.5-1: Seznam opaženih vrst ptic na območju pehotnih strelišč.

slovensko ime	rod	vrsta	GN*	RS**	M	Bač	Bl. p	Peč.
veliki kormoran	<i>Phalacrocorax</i>	<i>carbo</i>			x			
siva čaplja	<i>Ardea</i>	<i>cinerea</i>			x			
kanja	<i>Buteo</i>	<i>buteo</i>	x		x	x	x	x
divja grlica	<i>Streptopelia</i>	<i>turtur</i>	x	V		x		
kukavica	<i>Cuculus</i>	<i>canorus</i>	x		x	x	x	x
vijeglavka	<i>Jynx</i>	<i>torquilla</i>	x	V	x	x		
pivka	<i>Picus</i>	<i>canus</i>	x	V		x		
črna žolna	<i>Drycopus</i>	<i>martius</i>	x					x
veliki detel	<i>Dendrocopos</i>	<i>major</i>	x		x	x	x	x
hribski škrjanec	<i>Lullula</i>	<i>arborea</i>	x	V		x		
poljski škrjanec	<i>Alauda</i>	<i>arvensis</i>	x	V		x		
drevesna cipa	<i>Anthus</i>	<i>trivialis</i>	x		x	x		
bela pastirica	<i>Motacilla</i>	<i>alba</i>	x		x	x		
stržek	<i>Troglodytes</i>	<i>troglodytes</i>	x		x		x	x
taščica	<i>Erithacus</i>	<i>rubecula</i>	x		x	x	x	x
mali slavec	<i>Luscinia</i>	<i>megarhynchos</i>	x	V		x		
kos	<i>Turdus</i>	<i>merula</i>	x		x	x	x	x
brinovka	<i>Turdus</i>	<i>pilaris</i>	x			x		
cikovt	<i>Turdus</i>	<i>philomelos</i>	x		x	x	x	x
pisana penica	<i>Sylvia</i>	<i>nisoria</i>	x	V		x		
mlinarček	<i>Sylvia</i>	<i>curruca</i>	x			x		
črnoglavka	<i>Sylvia</i>	<i>atricapilla</i>	x		x	x	x	x
vrbbji kovaček	<i>Phylloscopus</i>	<i>collybita</i>	x		x	x	x	x
rumenog. kraljiček	<i>Regulus</i>	<i>regulus</i>	x				x	x
sivi muhar	<i>Muscicapa</i>	<i>striata</i>	x		x			
dolgorepka	<i>Aegithalus</i>	<i>caudatus</i>	x		x	x		x
močvirska sinica	<i>Parus</i>	<i>palustris</i>	x		x	x	x	x
menišek	<i>Parus</i>	<i>ater</i>	x				x	x
plavček	<i>Parus</i>	<i>caeruleus</i>	x				x	
velika sinica	<i>Parus</i>	<i>major</i>	x		x	x	x	x
brglez	<i>Sitta</i>	<i>europaea</i>	x		x		x	x
kobilar	<i>Oriolus</i>	<i>oriolus</i>	x			x		
rjavi srakoper	<i>Lanius</i>	<i>collurio</i>	x	V		x		
šoja	<i>Garrulus</i>	<i>glandarius</i>	x		x	x	x	x
sraka	<i>Pica</i>	<i>pica</i>	x		x	x		
siva vrana	<i>Corvus</i>	<i>corone cornix</i>	x		x	x	x	
krokar	<i>Corvus</i>	<i>corax</i>	x		x	x		
škorec	<i>Sturnus</i>	<i>vulgaris</i>	x		x	x	x	x
ščinkavec	<i>Fringilla</i>	<i>coelebs</i>	x		x	x	x	x
zelenec	<i>Chloris</i>	<i>chloris</i>	x		x	x	x	x
lišček	<i>Carduelis</i>	<i>carduelis</i>	x		x	x		
rumeni strnad	<i>Emberiza</i>	<i>citrinella</i>	x	V	x	x	x	x
veliki strnad	<i>Miliaria</i>	<i>calandra</i>	x	V		x		
	število opaženih vrst				28	34	21	21
	število ogroženih vrst (RS)				2	10	1	1

Opomba: x pomeni, da je vrsta na poligonu prisotna. GN* – x pomeni, da vrsta na območju ali v neposredni bližini gnezdi. RS** – status ogroženosti vrste, kakor je zaveden v Rdečem seznamu ogroženih vrst ptic (V – ranljiva, E – ogrožena, K – premalo poznana vrsta) (Ur. l. RS, št. 82/2002).

Preglednica 3.5-2: Seznam opaženih vrst ptic na območju pehotnih strelišč Apače, Mlake, Poček in Crngrob.

slovensko ime	rod	vrsta	GN*	RS**	Apače	Mlake	Poček	Crngrob
sršenar	<i>Pernis</i>	<i>apivorus</i>		V			x	
rjavi lunj	<i>Circus</i>	<i>aeruginus</i>		K	x			
kanja	<i>Buteo</i>	<i>buteo</i>	x		x		x	x
postovka	<i>Falco</i>	<i>tinnunculus</i>	x	V	x	x		
fazan	<i>Phasianus</i>	<i>colchicus</i>	x		x			
košec	<i>Crex</i>	<i>crex</i>	x	E			x	
grivar	<i>Columba</i>	<i>palumbus</i>	x				x	
turška grlica	<i>Streptopelia</i>	<i>decaocto</i>	x		x			
divja grlica	<i>Streptopelia</i>	<i>turtur</i>	x	V	x		x	
kukavica	<i>Cuculus</i>	<i>canorus</i>	x		x		x	x
podhujka	<i>Caprimulgus</i>	<i>europaeus</i>	x	E			x	
smrdokavra	<i>Upupa</i>	<i>epops</i>	x	E		x	x	
vijeglavka	<i>Jynx</i>	<i>torquilla</i>	x	V	x		x	
pivka	<i>Picus</i>	<i>canus</i>	x	V			x	
črna žolna	<i>Drycopus</i>	<i>martius</i>	x				x	x
veliki detel	<i>Dendrocopos</i>	<i>major</i>	x		x		x	x
hribski škrjanec	<i>Lullula</i>	<i>arborea</i>	x	V		x	x	
poljski škrjanec	<i>Alauda</i>	<i>arvensis</i>	x	V		x	x	
drevesna cipa	<i>Anthus</i>	<i>trivialis</i>	x		x		x	
bela pastirica	<i>Motacilla</i>	<i>alba</i>	x		x			
stržek	<i>Troglodytes</i>	<i>troglodytes</i>	x					x
taščica	<i>Erithacus</i>	<i>rubecula</i>	x		x		x	x
mali slavec	<i>Luscinia</i>	<i>megarhynchos</i>	x	V	x	x		
repaljščica	<i>Saxicola</i>	<i>rubetra</i>	x	E			x	
prosnik	<i>Saxicola</i>	<i>torquata</i>	x		x		x	
kos	<i>Turdus</i>	<i>merula</i>	x		x	x	x	x
brinovka	<i>Turdus</i>	<i>pilaris</i>	x				x	
cikovt	<i>Turdus</i>	<i>philomelos</i>	x					x
carar	<i>Turdus</i>	<i>viscivorus</i>	x				x	
kobiličar	<i>Locustella</i>	<i>naevia</i>	x	E	x			
močvirska trstnica	<i>Acrocephalus</i>	<i>palustris</i>	x		x			
kratkoperuti vrtnik	<i>Hippolais</i>	<i>polyglotta</i>	x			x		
pisana penica	<i>Sylvia</i>	<i>nisoria</i>	x	V			x	
mlinarček	<i>Sylvia</i>	<i>curruca</i>	x				x	
rjava penica	<i>Sylvia</i>	<i>communis</i>	x	V	x		x	
črnohlavka	<i>Sylvia</i>	<i>atricapilla</i>	x		x	x	x	x
vrbbji kovaček	<i>Phylloscopus</i>	<i>collybita</i>	x		x		x	x
rumenog. kraljiček	<i>Regulus</i>	<i>regulus</i>	x					x
sivi muhar	<i>Muscicapa</i>	<i>striata</i>	x		x			
dolgorepka	<i>Aegithalus</i>	<i>caudatus</i>	x		x			x
močvirska sinica	<i>Parus</i>	<i>palustris</i>	x					x
čopasta sinica	<i>Parus</i>	<i>cristatus</i>	x				x	
menišček	<i>Parus</i>	<i>ater</i>	x				x	x
plavček	<i>Parus</i>	<i>caeruleus</i>	x		x			
velika sinica	<i>Parus</i>	<i>major</i>	x		x	x	x	x
brglez	<i>Sitta</i>	<i>europaea</i>	x					x
kobilar	<i>Oriolus</i>	<i>oriolus</i>	x		x			

slovensko ime	rod	vrsta	GN*	RS**	Apače	Mlake	Poček	Crngrob
rjavi srakoper	<i>Lanius</i>	<i>collurio</i>	x	V	x	x	x	
šoja	<i>Garrulus</i>	<i>glandarius</i>	x		x		x	x
sraka	<i>Pica</i>	<i>pica</i>	x		x			
siva vrana	<i>Corvus</i>	<i>corone cornix</i>	x		x		x	
škorec	<i>Sturnus</i>	<i>vulgaris</i>	x		x			x
ščinkavec	<i>Fringilla</i>	<i>coelebs</i>	x		x	x	x	x
grilček	<i>Serinus</i>	<i>serinus</i>	x		x			
zelenec	<i>Chloris</i>	<i>chloris</i>	x		x		x	x
dlesk	<i>Coccothraustes</i>	<i>coccothraustes</i>	x				x	
rumeni strnad	<i>Emberiza</i>	<i>citrinella</i>	x	V	x	x	x	x
skalni strnad	<i>Emberiza</i>	<i>cia</i>	x				x	
veliki strnad	<i>Miliaria</i>	<i>calandra</i>	x	V		x	x	
	število opaženih vrst				34	13	38	21
	število ogroženih vrst (RS)				9	8	15	1

Opomba: x pomeni, da je vrsta na poligonu prisotna. GN* – x pomeni, da vrsta na območju ali v neposredni bližini gnezdi. RS** – status ogroženosti vrste, kakor je zaveden v Rdečem seznamu ogroženih vrst ptic (V – ranljiva, E – ogrožena, K – premalo poznana vrsta) (Ur. l. RS, št. 82/2002).

Na območju pehotnih strelišč so se pojavljale predvsem vrste iz dveh biotopov, gozdne vrste in vrste iz ekstenzivne kulturne krajine. Gozdne vrste so prevladovala na pehotnih streliščih, ki so obkroženi z obsežnimi gozdovi, to so pehotna strelišča Mačkovec, Pečovnik, Crngrob in Bloška polica. Na ostalih streliščih so prevladovala vrste, ki živijo v kulturni krajini.

3.5.4 Ocena vpliva pehotnih strelišč na biotsko pestrost ptic

Raziskave ptic so bile časovno omejene in zato manj intenzivne. Ob več terenskih dneh bi gotovo opazili še kakšno novo vrsto, ki bi število evidentiranih vrst povečala. Že dani rezultati kažejo, **da je biotska pestrost ptic na pehotnih streliščih (glede na okolico) relativno velika. Še posebej visoka je na večjih pehotnih streliščih in tistih v kulturni krajini.** Na teh vojaških območjih je bilo opaženih tudi največ ogroženih vrst ptic. **Zato ocenjujemo, da imajo z vidika ohranjanja biotske pestrosti ptic v Sloveniji še posebno velik pomen velika, negozdna ali pretežno negozdna vojaška območja, kot sta na primer Poček in Bač. Vrednost območjem daje predvsem ekstenzivno gospodarjenje (pozna košnja); hkrati je pokrajina je zaradi načina vzdrževanja precej mozaična (preplet travnikov, grmišč in posameznih dreves).**

Da je na območju Počka pestrost ptic velika na potrjujeta tudi popisa ptic opravljena v okviru *Okoljevarstvene ocene za vadišče Poček* (Polak, 1997) in projekta *Določitev vpliva vojaškega poligona na okolje kot modelna študija za varovanje in sanacijo okolja na območju delovanja Slovenske vojske* (Al Sayegh Petkovšek in sod., 2006). Skupaj je bilo evidentiranih 70 vrst ptic, dodatno so bile popisane še dve ogroženi vrsti (kategorija E): kačar (*Circaetus gallicus*) in zelena žolna (*Picus viridis*), pet ranljivih vrst (kategorija V): skobec (*Accipiter nisus*), postovka (*Falco tinnunculus*), prepelica (*Coturnix coturnix*), pivka (*Picus canus*) ter slegur (*Monticola saxatilis*) in vrste, ki ne sodijo med ogrožene vrste v Sloveniji: lesna sova (*Strix aluco*), mala uharica (*Asio otus*), kmečka lastovka (*Hirundo rustica*), bela pastirica (*Motacilla alba*), stržek (*Troglodytes troglodytes*), šmarnica (*Phoenicurus ochruros*), navadni kupčar (*Oenanthe oenanthe*), cikovt (*Turdus philomelos*), grmovščica (*Phylloscopus sibilatrix*), vrbji kovaček (*Phylloscopus collybita*), rumenoglavi kraljiček (*Regulus regulus*), sivi muhar (*Muscicapa striata*), močvirska

sinica (*Parus palustris*), menišek (*Parus ater*), brglez (*Sitta europaea*), kratkoprsti plezalček (*Certhia brachyd.*), dolgorepka (*Aegithalos caudatus*), kobilar (*Oriolus oriolus*), krokar (*Corvus corax*), škorec (*Sturnus vulgaris*), poljski vrabec (*Passer montanus*), grilček (*Serinus serinus*), lišček (*Carduelis carduelis*), repnik (*Carduelis cannabina*), čížek (*Carduelis spinus*), kalin (*Pyrrhula pyrrhula*) in mali krivokljun (*Loxia curvirostra*).

Presenetljivo veliko vrst, tudi ogroženih, smo odkrili na poligonu Apače, ki sodi med manjše. Pomen območja je še toliko večji, ker se nahaja sredi velikih intenzivno obdelanih njivskih kompleksov Dravskega polja, ki so s pticami zelo revni. Najmanj ogroženih vrst ptic smo odkrili na pehotnih streliščih, ki so obkrožena z velikimi gozdnimi površinami. To ni presenetljivo, saj so v Sloveniji gozdovi še relativno dobro ohranjeni, zato tu nimamo veliko ogroženih vrst. Od osem obravnavanih vojaških območij v Sloveniji jih je polovica vključenih v sistem mednarodnega varovanja narave, imenovan Natura 2000 (Bač, Poček, Crngrob in Mlake). Na Bloški polici meja Natura 2000 območje razpolavlja. Kljub temu da so tri vojaška območja izven Natura 2000 območij (Pečovnik, Apače in Mačkovec), so naravovarstveno zanimiva območja, saj tam gnezdi ptice, ki so uvrščene na Rdeči seznam ogroženih vrst (npr. na območju pehotnega strelišča Apače smo popisali kar osem ogroženih vrst ptic).

3.5.5 Predlog ukrepov za ohranitev pomembnih vrst ptic

Nekoliko manjše število vrst na pehotnem strelišču Mlake je verjetno posledica nedavne modernizacije strelišča, ki je bistveno spremenila prej ekstenzivno pokrajino in s tem znižala naravovarstveno vrednost območja. Poseg je dober pokazatelj, kaj lahko pričakujemo v primeru podobnih posegov na drugih poligonih. Z vidika ohranitve biotske vrednosti poligonov zato predlagamo, da se v največji možni meri ohrani sedanji režim gospodarjenja in vzdrževanja območij. **Pred morebitnimi večjimi spremembami pa je nujno predhodno ugotoviti vpliv posegov na ugodno stanje ptic in morebitne velike posege omiliti.**

Slika 3.5-1: Veliki strnad (*Miliaria calandra*) (levo) in rjavi srakoper (*Lanius collurio*) (desno) (foto D. Tome).

3.5.6 Povzetek

Na območju pehotnih strelišč smo skupno zabeležili 63 vrst ptic, med katerimi je bilo 59 vrst, ki tam ali v neposredni bližini tudi gnezdijo. Ostale so bile na preletu. Največ vrst smo odkrili na Počku, sledili sta pehotni strelišči Bač in Apače, nato Mačkovec, Bloška polica, Pečovnik ter Crngrob, najmanj vrst je bilo evidentiranih na pehotnem strelišču Mlake. Na Počku smo popisali tudi največ ogroženih vrst, sledil je Bač, nato Apače in Mlake. Na ostalih pehotnih streliščih smo odkrili le dve (Mačkovec) oz. eno ogroženo vrsto ptice (Bloška polica, Pečovnik in Crngrob).

Že dani rezultati kažejo, da je biotska pestrost ptic na pehotnih streliščih (glede na okolico) relativno velika. Še posebej velika je na večjih pehotnih streliščih in na tistih v kulturni krajini. Na teh vojaških območjih je bilo opaženih tudi največ ogroženih vrst ptic. Zato ocenjujemo, da **imajo z vidika ohranjanja biotske pestrosti ptic v Sloveniji še posebno velik pomen velika, negozdna ali pretežno negozdna vojaška območja, kot sta na primer Poček in Bač. Vrednost območjem daje predvsem ekstenzivno gospodarjenje (pozna košnja); hkrati je pokrajina je zaradi načina vzdrževanja precej mozaična (preplet travnikov, grmišč in posameznih dreves).**

Presenetljivo veliko vrst, tudi ogroženih, smo odkrili na poligonu Apače, ki sodi med manjše. Pomen območja je še toliko večji, ker se nahaja sredi velikih intenzivno obdelanih njivskih kompleksov Dravskega polja, ki so s pticami zelo revni. Najmanj ogroženih vrst ptic smo odkrili na pehotnih streliščih, ki so obkrožena z velikimi gozdnimi površinami. To ni presenetljivo, saj so v Sloveniji gozdovi še relativno dobro ohranjeni, zato tu nimamo veliko ogroženih vrst ptic. Od osem obravnavanih vojaških območij v Sloveniji jih je polovica vključenih v sistem mednarodnega varovanja narave, imenovan Natura 2000 (Bač, Poček, Crngrob in Mlake). Na Bloški polici meja Natura 2000 območje razpolavlja. Kljub temu, da so tri vojaška območja izven Natura 2000 območij (Pečovnik, Apače in Mačkovec), so naravovarstveno zanimiva območja, saj tam gnezdijo ptice, ki so uvrščene na *Rdeči seznam ogroženih vrst* (npr. na območju pehotnega strelišča Apače smo popisali kar osem ogroženih vrst ptic).

Viri

- Bibby, C.J., Burgess, N. D., Hill, D. A., 1992. Bird census techniques, AP.
- Uradni list RS, št. 82/2002. Pravilnik o uvrstitvi ogroženih rastlinskih in živalskih vrst v rdeči seznam.
- Polak, S., 1997. Okoljevarstvene ocene za vadišče Bile – živalstvo. Notranjski muzej Postojna, 25 str.
- Al Sayegh Petkovšek, S., Pokorny B., Bole, M., Vrbič Kugonič, N., Končnik, D., Špeh, N., Flis, J., Pavšek, Z., Šešerko, M., Druks Gajšek, P., Zaluberšek, M., Petrič, M., Kogovšek, J., Grebenc T., Kraigher, H. 2006. Določitev vpliva vojaškega poligona na okolje kot modelna študija za varovanje in sanacijo okolja na območju delovanja Slovenske vojske, poročilo DP 16/02/06. Velenje, ERICo, 286 str.